

Kalevi Rauhala: Elämäni varrelta

Lapsuus

Oli vuosi 1919, heinäkuun 26. iltapäivä. Äiti ja isä olivat heinänteossa. Miten ollakaan, niin tästä päivästä tuli iltasella myös minun syntymäpäiväni. Oli myöskin espanjantaudin aika, joten elämäni alkoi varsin vaikeana aikana. Kuulemani mukaan oli elämänlankani usein katkeamaisillaan, mutta niin vaan on 90 v saavutettu sataa vuotta odotellessa. Nyt olen sitten muistini jo vähitellen huononnuttua alkanut muistella vanhoja. Näin päätin aloittaa muisteloni aivan lapsuuteni aikaisista tapahtumista.

Ensimmäisen tärkeän muistoni mukaan menin äitini kanssa mummolaan tunnetun metsämiehen Erkki Kukkalan (Mikkola) kotiin. Hänhän oli äitini isä. Olin silloin 2-3 vuotias. Hän oli äiji minulle, ja tunnettu metsä- ja kalamies voimineen. Kun astelimme sisälle, hän istui ison pirtin loukossa kutomassa tai paikkaamassa verkkoa. Verkko sai jäädä vieraiden tullessa. Minä olin ihmeissäni, että tämä meidän äijikö on se tunnettu Kukkalan Erkki. En juuri muuta muistakaan. Hän kuoli v. 1922.

Toinen vanhan polven ihmisistä, jonka muistan jo hyvin, oli isäni äiti Maria Sofia os. Keskitalo. Hän oli syntynyt v.1847 Sodankylän Sompiossa, ja oli vanhin tuntemani ja muistamani henkilö 163 vuoden takaa. Isäni isä Mikko Erkki Rauhala, s.1861, sai myöntävän vastauksen kosittuaan Maria Sofiaa. Suku jatkui. Mikko asui aluksi yhdessä veljensä Mauno Maunun kanssa, mutta rakensi myöhemmin oman talon, koska halusi oman rauhallisen kodin. Niinpä uusi talo saikin nimekseen Rauhala, ja samalla muutettiin sukunimikin. Rauhalassa asui aluksi kolme perhettä, Mikko ja Mari Sofia, setäni Rikhard perheineen sekä isäni Evert perheineen.

Vainionperällä Aavantien (nykyisen Myllytien) varrella oli Jänkkäjärveen laskeva vesioja. Äiti kertoi touhuissaan löytäneensä aittaa siivotessaan vanhan verkon ja vieneensä sen ojaan. "Pie huolta verkosta", hän huikkasi minulle. En minä muuta tarvinnutkaan, Kukkalan Erkki-papan harrastus syttyi minuunkin, sain mennä kokemaan omaa pyydystä! Saman tien lähdinkin juosta viipottamaan verkolle. Ojalle päästyäni huomasin oikean kokoisen ahvenen jo uineen verkkoon. Vähän pelotti alkaa irrottamaan kalaa, mutta samalla muistin, ettei Kukkalan äijikään varmasti pelkäisi. Rohkeasti nostin verkkoresun ja ahvenen ylös. Kala oli kyllä jo kuollut, mutta ei se mitään, saalis oli minun!

Tästähän se kalastaminen alkoi. Rauhalan Mikko-äijin kanssa alkoivat Vuostimojärven ajat. Aamulla laitettiin vähän evästä mukaan. Äiji otti repun tai laukun ja tutun kepin, minä kannoin kalasankoa. Meillä oli levähdyspaikka Porokotaniemeen noustessa. Siinä oli aivan tien reunassa tasainen iso kivi, taitapa olla vieläkin. Samaa kiveä ovat käyttäneet meidän jälkeemme myös isä-Eevertti Arvi-veljeni kanssa ja heidän jälkeensä Mikko-veljeni poikani Kullervon kanssa. Toinen lepopaikka oli ns. varapaikka, jota ei aina tarvinnutkaan. Sitten oltiinkin jo venevalkamassa. Toiminta alkoi vähän sään mukaan. Lämmin ja

aurinkoinen ilma lupasi hyvää tulosta tarpomiselle. Ensin katsottiin, millaista värinää kaislikon sisällä näkyi, sitten laskettiin varovasti verkko kaislikon reunan tuntumaan, mentiin rantaan ja alettiin porskuttaa rannasta lähtien kohti verkkoa. Joskus saaliin joukossa oli isompi haukikin, mutta ahvevet olivat aika pieniä. Äiji heitti verkot ja minä soudin venettä, milloin huonommin, milloin paremmin. Tuulellakin oli tietysti osansa. Siika meni verkkoon parhaiten eri järvien selkämatalikoilla, Jänkkävaaran niemen, Keinolahden ja Salmenniemekkeen seutuvilla.

Talvisaikaan kalastettiin juomuksilla. Se oli aika hidasta touhua, mutta mieluista. Kapakalaakin saatiin kansakouluaihana uuden vuoden tienoilla. Kävin Maunun Onnin isän (Mikko-äijin veljen) kanssa juomustamassa Paltojärvellä. Olin ensi kerran pimeän aikana yötä ulkona. Nukkumapaikka oli yksipuoleinen laavu, eikä uni tahtonut tulla silmään. Rakovalkean tapainen tuli paloi koko yön. Aamulla keitettiin tulilla kahvit. Päivä valkeni niin, että pääsimme kokemaan loput juomukset ja sitten matkalle kohti Kyrönkylää. Hevosellakin oli hyvät menohalut kylmän yön jälkeen, ja Hirvimellakin ohitettiin pian. Kotiin päästyämme minäkin sain aikaan hyvän siikakeiton.

Vähän isompana poikana kävin kerran pilkillä Ahvenjärvellä. Menin suoraan järven kapeimmalle paikalle. Porasin reiän ja pudotin pilkin avantoon. Kohta nappasikin, ja ei kun saalista nostamaan. Aikamoinen ahven olikin. Kuinkas ollakaan, syönti loppui vasta illan hämärtyessä. Saalista tuli ennätykseen asti, reppu selkään ja kotiin ahvenkeiton laittoon pottujen kanssa. Syötävää jäi vielä seuraavaksikin kerraksi.

Inarinjärvi oli poikaselle liian suuri ja kaukana. Siellä olen käynyt vasta aikamiehenä. Ivalojoella Kyrön kohdalla oli harrilaudan veto mieluisinta. Varsinkin yksinollen toisinaan tuli kiirekin harrien kanssa. Olihan vielä silloin, 80 vuotta sitten pyytäjäkin vähemmän. Mukkavuopajalla ja Karsimukassa kävimme äijivainaan kanssa usein verkostamassa.

Muuten, vieläkö joku ei satu tietämään, kuinka Mukkavuopajassa oleva yksinäinen iso kivi Rauhalan Arvin ja entisen Maunun Onnin talojen välissä on paikkansa löytänyt? No, joskus aikoja sitten raavaanpuoleinen Kyrön mies oli oravanpyynnissä Maunuvaaran ja Mukanperävaaran tienoilla. Kävely alkoi jo käydä vähän jalkojen päälle, ja niinpä hän ajatteli pistää pötkölleen vaaran rinteeseen ja vetäistä piipullisen kessua. Mukavaa asentoa ei vain löytynyt; joku kivenmurikka jäi aina painamaan kylkeä. Äkeissään mies kaapaisi kiven kouraansa ja nakkasi sen menemään. Ja lensihän se poronkuseman verran ja molskahti Mukkavuopajaan. Kyröläinen poltteli rauhassa kessunsa ja jatkoi matkaansa.

Enemmän todellisuuspohjaa on jutulla, kuinka Mukkavuopajan Vävyntiemi sai nimensä. Kun isojakoa aloiteltiin, ja paikoille piti saada viralliset nimet, ihmeteltiin, mikä olisi passeli nimi tuolle suurehkolle niemelle. Isäni Mikko Eevertti ehdotti nimeksi Vävyntiemeä, koska alue oli tullut perheen omistukseen sudenpyytäjä Erkki Kukkalan tyttären, äitini Esterin myötäjäisinä, kun he solmivat avioliiton. Perustelut hyväksyttiin, ja niin Vävyntiemi sai nimensä.

Eräänä toukokuun varhaisaamuna v.1928 Rikhard-setäni vaimo Nanna katseli kylälle päin ja odotti miestänsä tulevaksi kotiin postimatkaltaan Vuotsosta. Hän huomasi taivaalla pienen pisteen, joka alkoi vähitellen kasvaa. Lopulta se kasvoi isoksi ilmalaiva "Italiaksi", jolla italialainen Nobile seurueineen matkusti pohjoisnavalle. Nanna-täti herätti talonväen katsomaan tätä epätodellisen näköistä alusta, joka kulki ilmassa. Sattuipa vielä niinkin, että mm. Mattilan talon väki tiesi "Italian" tulevaksi ja niinpä he odottivat sitä illasta asti. Aamuun mennessä uni kuitenkin petti. Mekin jo ihmettelimme heidän nukkumistaan. Ilmalaivasta riitti puhetta kylällä, koulussa ja kodeissa, kunnes alkoi kuulua myös huhuja sen tuhoutumisesta. Olimme isän kanssa Naaravaaran seudulla keräämässä polttopuita, kun alkoi kuulua kovenevaa surinaa, ja lentokone matkasi kohti pohjoista, korkealla ja kovaa vauhtia. Lehdet tiesivät kertoa, että italialainen kone, "Magdalena" nimeltään, oli viemässä Nabilen etsijöitä pohjoiseen.

Suomalaisiakin lentäjiä nähtiin myös Ivalossa näinä vuosina. He lensivät yleensä reittiä Helsinki - Petsamo - Helsinki, ja heillä oli yöpaikka Ivalossa. Mukana oli mm. Karhumäen veljeksiä, Väinö Bremer, lentomestari Heiskala ym. Muistaakseni jo ennen edellä mainittuja Ivalossa järjestettiin yleisölennätyksiä kaksipaikkaisilla lentokoneilla maksua vastaan. Moni kävi katsomassa Ivaloa ylhäältä päin, jopa niin, että eräs isäntä toi housuissaan "tuliaisikin" mukanaan. Sattuuhan sitä...

Jouduinpahan kerran 1920-30-lukujen vaihteessa menemään pyytämään tai oikeastaan hakemaan jo luvatus ruisjauhosäkin niiden jakamista hoitavalta henkilöltä. Kunnan jauhojen varaan jouduttiin siis meilläkin. Ei ollut oikein mieluista lähteä kelkan kanssa kerjuumatkalle. Oli pula-aika, emmekä olleet ainoita samassa asemassa olleita. Sain jauhosäkin, ja mielikin parani: Nyt saadaan "pottupuuroakin"! Se olikin hyvää...

Perheellämme olikin pula-aikana vaikeuksia, koska isä oli joutunut takaajana maksamaan muiden lainoja. Ivalossa oli vielä kuitenkin silloin ilmeisesti lähimmäisen yrittämisen auttamishaluja. Ymmärsin näin, kun meiltä olisi mennyt lehmä pakkohuutokauppaan, niin opettaja Korhonen maksoi lehmän, ja minä aloin viedä koulumatkalla opettajalle maitoa. Vein joka kouluaamu "päälärin" mukani ja koulun loputtua hain sen pois. Tämähän toimi hyvin, opettajan täti antoi vielä usein jotain hyvää palkkioksi maidon tuonnistani. Koulumatkat vain piti tehdä kävellen.

Pula-aikana järjestettiin ainakin Ivalon seudulla hätäaputoita. Isäkin oli jossain Inarin puolella hevosen kanssa maanajossa sen jälkeen kun talvinen postinajo loppui lumiaitojen tultua käyttöön tunturissa. Isä kertoi nuorena miehenä kuljettaneensa postia alkutalvesta luistellenkin Ivalosta Inarinjärven kautta kirkonkylälle. Olipa isä nuorena ollessaan käynyt Sodankylän Kitisellä tukinuitossakin. Oli ollut kuulemma hyvä homma.

Kokiessaan viimeisiä juomuksiaan äiji sai Vuostimonjärvestä tavallisen kokoisen taimenen. Vanhat kyröläiset kertoilivat, että nyt on Rauhalan Mikkokin saanut "marraskalan", ja hänen kalastusaikansa alkaa olla loppuillaan. Ei tosiaan mennyt kauaakaan, kun maallisen elämän päivät lopuivat 31.1.1932. Hän oli jämerä vanhan kansan mies. Siksi hänet kutsuttiinkin Ivalojoen Kultalaan järjestysmieheksi. Minua jäi harmittamaan, etten koskaan pyytänyt mitään muistoa Kultalasta. Niitä varmasti olisi riittänyt.

Äiji-vainaahan ehti elämänsä aikana käyttää monia sukunimiä, ainakin Kyrö, Autio, Maunu ja Rauhalan. Rauhalan nimi tuli oman talon mukaan, kun hän rakensi sen Kyrönkylän pohjoisreunalle. Havaittuaan paikan rauhalliseksi ainakin edelliseen yhteistalouteen nähden, hän nimesi paikan Rauhalaksi. Vanha Rauhalan talo sai sitten talvisodan aikana osuman palopommista, mutta pommi jäi suutariksi. Alastullessaan se kuitenkin rikkoi kattoa ja hieman nurkkaakin. Jatkosodassa koko pihapiiri sitten tuhoutui muiden Ivalon rakennusten lailla.

Norjasta saatiin tuoda 20-luvulla ja myöhemminkin tullivapaasti margariinia ja muuta ruokatarviketta. Samalla ostettiin usein turskaa, joka pakattiin laatikoihin ja peitettiin lumihankeen. Sieltä sitten sahattiin sopivia palasia tarpeen mukaan. 'Räätileipää' tuotiin tuliaisiksi, se olikin hyvää purtavaa! Isä ja Mattilan Selmi kävivät 20-30-luvuilla viikon, parin reissuilla Rahajärvellä reeskan pyynnissä. Siitä tulikin usein hyvää potun höystä.

Muutaman vuoden ikäisenä me seudun lapset leikimme Kukkalan Erkin metsästysleikkejä. Olimme muka rohkeita sudenpyytäjiä. Muistiini on jäänyt mummolan veljekset ja heidän iso hevostallinsa hevosineen, Ilmari voimamiehenä, erityisesti tukinajajana. Oli Sulo, Onni ja Arvikin mukana. Veljekset harrastivat paljon urheilua. Olin mukana harjoituksissa, työnsin kuulaa ym. omalla vuorollani. Kilpailuja pidettiin kansakoulun pihalla, ja katsojia riitti. Kukkalan Sulo oli hyvä juoksemaan kylätiellä, voitti usein. Toiset menestyivät muissa lajeissa. Talvella hiihdettiin. Katajamaan Aukusti ja Eino olivat innokkaita osallistumaan niin kesällä kuin talvellakin. Kerran sattui Aukustille harhaheitto kiekossa. Heitto osui koulun seinään aivan ikkunan viereen. Onneksi ei osunut ihmisiin. Minäkin heitin kiekkoa aikuisena 40 – 45 m saavuttamalla mm. Kaitakosken voimalaitoksen työmaamestaruuden.

Nuorempia harrastajia alkoi tulla, kuten Uuno Viljaminpoika Kyrö. Aikion Ellertti oli hyvä juoksija ja kova hiihtäjä, samoin Kotikankaan Heikki. Mauri Tanskanen oli hyvä toimihenkilö. Kerrankin oli hiihdot joen jäällä entisen Heinosen talon kohdalla. Miehet hiihtivät 10 km. Käännös oli jossain Maunusen talon seutuvilla. Ellertti lähti viimeisenä ja tuli takaisin ensimmäisenä. Yleisön joukossa arveltiin, että nyt on Ellertti kääntynyt muita ennen takaisin. Käännöksen valvoja ratkaisi sitten asian Ellertin eduksi. Pojilla oli oma sarjansa. Keskitalon Tauno voitti ja minä jäin kaksi sekuntia. Minun äijini Rauhalan Mikko vähän moitiskeli: "Miksi et hihtanut vähä kovempaa?" Kävin vielä 19-vuotiaana hiihtämässä Petsamon Nikkelissä 20 km. Naisista Maunusen Signe oli hyvä hiihtäjä.

Meillä oli usein yövieraita, kun setäni Maunon perhe Viekkalasta, tätini Edlan perhe Törmäsestä ja Emil Kyrön perhe Virtaniemestä tulivat käymään Ivalossa. Kouluaikoina meillä asusteli myös koululaisia. Meidän käytössämme oli iso pirtti leivinuuneineen ja piiseineen. Oli maalaamaton puulattia. Juhannusviikolla kannettiin ulos kaikki vähäinen irtain. Lattianpesijät olivat polvillaan kuuraamassa, hiki virtasi ja puhdasta tuli. Melkein sama toistui joulun aikaan. Muistan, kun meille hankittiin Singer-ompelukone, ja sain tehtäväkseni siivousaikoina pyyhkiä pölyt koneen jaloista ja polkimesta. Koneen monet kolot kirkastuivat, ja olinpa samalla pois pesijöiden tieltä. Vähitellen tämä tehtävä siirtyi nuoremmille, ja minä isona poikana pääsin "ranthelle" sahan ja kirveen käsittelyyn. Sitä sitten riittikin niin kotona kuin kylässä.

Alakoulun eräällä välitunnilla huomasin opettajan menevän "hyysikhän". Ajattelin ihmeissäni, että pitääkö opettajankin käydä tarpeellansa. Siinäpä se selvisi, että kaikkien siellä on käytävä ja koko elämänsä ajan.

Kansakouluikäisiä ei silloin vielä riittänyt koululuokkia täyttämään, vaikka eteenpäin mentiin. Opettaja Eevi Perätalo järjesti kesälle 1926 silloisille lapsille koulua. Koulukkaista oheisena kuvakin. Heistä olen ainoa vielä elossa oleva. Tosin Jouko Virtasen perhe muutti Vuotsoon, joten hänen kohtaloaan en tiedä. Ainakin hänestä tuli kullankaivaja.

Ensi kerran menin oikeaan kouluun v.1927. Silloin aloitti myös toimintansa ensimmäinen oikea alakoulu. Opettajaksi tuli Etelä-Suomesta nuori Elli Erho. Hän oli alusta alkaen tarmokasotteinen nainen. Hän valitsi joukostamme ne, jotka pääsivät suoraan toiselle luokalle. Minäkin pääsin suoraan, koska osasin jo lukea. Opettajalla oli usein seuralaisenaan karttakeppi, josta joku onneton sai joskus vähän kynsilleen. Minäkin sain kerran aiheen pelätä karttakeppiä. Oli välitunti, ja pojat työnsivät kuulaa. Oli minun vuoroni, kun välitunti loppui. Joku pojista huusi: "Työnnä jo!" ja minähän työnsin. Sillä seurauksella, että samanaikaisesti juoksemaan lähtenyt Rajalan Bertta sai kuulan päähänsä. Oli vaikea mennä sisälle luokkaan, kun opettajakin oli siellä, ja tapahtuma oli tiedossa. Tuomio oli vain anteeksipyyntö ja seisominen luokan edessä. Karttakeppi ei viuhunut. En tullut koskaan kysyneeksi, miksi ei...

Käsityötunneilla virkkasimme ahkerasti pannulappuja, puutöihin päästiin vasta yläkoulun aikaan. Käsityöopettajana oli enoni Verner Kukkala, joka oli käynyt kursseja niin puutöiden- kuin sepäntaidonkin alalla. Muistan hyvin kesälomien ajat koulun loputtua. Silloin alkoi sepän pajasta kuulua vasaran kalke moneksi viikoksi. Jos oli kuuma päivä, vikatteen kallitus kuului läpi yönkin. Se oli työn ääntä. Vikatteita tuotiin ympäri Inaria ja jopa Utsjoeltakin. Vähitellen äänet ja äänien tekijät jäivät historiaan, alkoivat niittokoneiden säksätykset ja muut äänet.

Aina koulusta tultuani menin "ranthelle" ja hain sahan ja kirveen. Sahasin ja hakkasin halot hellään, uuniin ja piisiin ja vein ne sisälle. Sitten piti lähteä kylälle pilkkomaan pikkupuuta tarvitseville, monille useamminkin. Sahan tylsyydessä menin sahan kanssa Kukkalaan, missä Onni-eno teroitti sen, ja huolto pelasi. Yhden kesän aikana sahasin Ivalon Sahalle Haapalaksossa honkia metrin mittaisiksi pätiksi. Suurimmat hongat sahattiin isän kanssa kahdestaan justeerilla. Kesäisin riitti perunamailla rikkaruohojen kitkentää niin kotona kuin kylässä. Siskoni Tellervo oli usein mukana vieraiden perunapelloilla. Rikkaruohoja tuntui silloin olevankin nykyistä enemmän.

Mikko-äijini kävi vanhuutensa päivinä usein kansakoululla pikkupuiden teossa. Kävin usein välitunnilla auttamassa puiden pilkkomisessa. Kerran satuin osumaan kirveellä polveeni. Sattui olemaan pääsiäisloma tulossa, joten sekös harmitti. Jalka kipeytyi niin, etten päässyt moneen päivään kouluun. Kun sitten menin, riitti jalasta kyselijöitä. Istuessani halkolaatikon päällä jalka suorana isän vanhat paulakenkärifatat jalassa, koska omat eivät sopineet jalkaan, tunsin ensi kerran pientä häpeän tunnetta, varsinkin, kun eräs vaalea tyttö sattui siihen. Hän osasi kuitenkin suhtautua asiaan oikein hyvin. Yläkoulun toisella luokalla huomasin hänen sitten hänen muuttaneen istumapaikkansa minun eteeni.

Sanoi saaneensa siitä paremman paikan koulutyön suhteen. Mikäpääs siinä. Vedin joskus hiljaa hänen vaaleasta letistään. Eipä kieltänytkään.

Kymmenen vanhana sain uuden siskon, kun Hillervo syntyi 12.01.1930. Samalle päivämäärälle on sattunut monia erilaisia tapahtumia, niin silloin kuin vielä enemmän myöhemmin. Silloin ei kättilöä aina ollut saatavilla, mutta olipa aina joku synnytyksessä aikaisemmin mukana ollut. Niinpä nytkin meille tuli yksi heistä. Päivän mittaan alkoi tapahtua. Lapset saivat lähteä ulos laskemaan mäkeä pulkalla muutaman metrin vauhdilla. Saimme leikkikavereiksi kaksi tyttöä, toinen juuri tuo lettityttö koulusta. Tasan kymmenen vuotta myöhemmin hänestä tuli Ivalon ensimmäinen sankarivainaja työpaikkansa Petsamon Osuuskaupan Ivalon myymälän ilmapommituksessa. Samassa pommituksessa haavottui kaupan naapuritalon neitonen. Hän kuoli muutamaa päivää myöhemmin. Tammikuun 12. päivänä ovat kuolleet myös mm. vaimoni veli v.1987 ja tyttäreemme anoppi v.2000. Edellä mainittu sisareni kuoli hänkin nuorena, toukokuussa 1952.

Koulu jatkui. Tuli uusi oppilaskin, Petsamon Höyhenjärven tai Kuvernöörin majatalon pitäjän tytär Kaarina Eränen. Kaarinan isällä oli muutama sormi katkennut jossain tapaturmassa, ja häntä sanottiinkin Nyrkki-Eräseksi. Hän oli Ivalossa toimivan apteekkari Jaakko Eräsen veli ja Inari-Petsamo-alueen maatalousneuvoja. Minullekin he suosittelivat maanviljelijän ammattia, koska olin aktiivinen maatalouskerhossa. Koulusta saimme syysloman marjastusta varten, ja sitten tietysti joululoma. Koulun pikkujouluihin tuli paljon kyläläisiä katsomaan hyvää ohjelmaa. Äitienpäivillekin osallistui paljon rintakukkaseen oikeutettuja äitejä. Viimein tuli päätöspäivä. Me toisluokkalaiset saimme päästötodistukset 22.05.1928. Kesäloma meni paljolti työn merkeissä. Koulun pojat olivat paljon 'tirppasilla' puupalikoita kasaamassa.

Päästyäni kansakoulusta lähdimme isän kanssa Rahajärven vesistöön nuotan vetoon. Vene vietiin hevosen vetämällä rattailla jo aikaisemmin vuonon rantaan. Meidätkin vietiin hevoskyydillä. Vene lastattiin, isä alkoi soutaa, ja minä tärkeänä pidin perää. Soutamista riitti. Ihmettelin itsekseni, kun isä vähän väliä katsoi taakseen. Kysyinkin syytä siihen. Hän kuulemma vain seurasi aaltojen liikettä, kun hieman tuuleskeli. Menimme erääseen saareen Rahajärvien välillä. Isä löysi vesilintujen pesiä ja niistä tuoreita munia. Hain kattilan veneestä isän laittaessa tulta. Syötyämme jatkoimme matkaa. Saimme näköpiiriin kalakämpän, ja käänsin veneen rantaan. Pekkan Matti ja Huhtamellan Eino tulivat sinne vastaanottamaan. Sisällä odottikin jo siikaperunat.

Siitä se alkoi kolmen viikon mieluinen kesäloma. Ilmoja riitti, milloin paistoi aurinko, milloin satoi vettä ja ukkosti, milloin tuuli esti lähdön järvelle. Saimme joskus nostaa nuotan perän mukana kalaa suolattavaksi asti. Paremman saaliin jälkeen puhuttiin hyvästä apajasta. Nousimme Kirakkajokea ylös Kirakkajärvelle, Jakujärvelle ja pariin lompolaan. Maakannaksien yli vedimme veneen köysillä. Yhden veneen kanssa työskennellessä jäin maalle seuraamaan kalamiehiä. Kerran luonto säikäytti minut niin, että olin kaatua järveen. Seisokselin rannalla kaikessa rauhassa, kun yht'äkkiä kuului selkäni takaa kova räähkäisy. Jokunen hanhi yritti laskeutua järvelle, mutta huomattuaan minut lensivät saman tien yli. Minä tietenkin jo kuvittelin karhun tassun iskeytyvän selkääni...

Juhannukseksi lähdimme saaliin kanssa kotiin. Kansakoulun pihalla oli juhannuspäivänä urheilukilpailut. Menin katsomaan ja osallistuinkin poikien kuulantyyttöön, jonka voitin. Sitten alkoivatkin taas loppukesän touhut, rikkaruohojen kittentää, heinäntekoa ja marjastusta. Poimimme hilloja, mustikkaa ja puolukkaa, jotka veimme monena syksynä Rikhard-sedän Nanna-vaimon kanssa apteekkari Eräselle. Meillä oli niin innokas kerhoneuvoja, että laitoimme pellavaloukut ja muut laitteet, ja liotettiin pellavalyhteitä Konelessa. Ainoastaan langan kehruuta varten pellava lähetettiin johonkin etelän tehtaaseen.

1930-luvun alussa Ivalo alkoi kehittyä kunnan keskuspaikaksi, ja uusia askukkaita alkoi tulla paikkakunnalle. Ihmisillä riitti puheenaihetta uusista tulokkaista ja heidän tavoistaan. Eräskin perhe asusteli tien varrella olevassa talossa, ja monet ohikulkijat kertoivat nähneensä muutaman nuoren peräti tanssivan siellä jopa keskellä kirkasta päivää! Se kuulosti aika sopimattomalta! Uteliaisuuteni heräsi niin, että lähdin heti katsomaan. Kävelin hiljalleen talon ohi, mutta en nähnyt mitään liikettä. Palasin pettyneenä takaisin, ja siihen jäi minun tanssiin tutustumiseni!

Eräänä syyskuuisena päivänä v.1935 tuli meille mielestämme harvinainen vieras. Hän oli Petsamon Osuuskaupan uusi myymälänhoitaja, Amerikasta tullut Elmer Pyykkönen, alias "Kiitos-Äijä". Nimi lienee tullut Amerikassa opituista käytöstavoista. Hän oli saanut opettaja Korhoselta vihjeen Rauhalan Kalevin mahdollisesta sopivuudesta kauppaan tarvittavan apupojan paikkaan. Sovittiin, että menen heti huomenna töihin, ja niin teinkin. Ensimmäinen työni oli laittaa kauppapuodin kakluuni lämpiämään. Talvella piti mennä töihin ajoissa, niin että sai avattua tiet ennen kaupan avaamista. Vähitellen sain osallistua kaupantekoonkin asiakkaan kanssa. Olihan se aikamoinen tapahtuma nuorelle pojalle siihen aikaan.

Olin yksin kaupan puolella, kun eräs rouva tuli ostoksille. Kaupanteko kävi poikasella aivan hyvin, kunnes hän kysyi, olisiko kaupassa terveysesineitä... En tiennyt moisista mitään, joten minun piti mennä kysymään konttuurissa olevalta kaupanhoitajalta. Ei kuulemma ollut. Se siitä, enkä edelleenkään tiennyt mistä oli kysymys.

Kaupassa ollessani sattui varastolla tulipalon alkukin. Mennessäni toiseen varastoon olin kuulevinani outoa ritinää. Menin katsomaan, ja oven avattuani huomasin liekkien nousevan kuivaa varastonseinää ylös. Tuli näytti lähteneen yhdestä kalkkiastiasta. Älysin sulkea oven ja juoksin kauppaan kertomaan asiasta. Käskin viemään vesisankkoja kaivolle, täyttämään ne, ja tuomaan palopaikalle. Juoksin takaisin varastolle vesisangon kanssa. Sain jotenkin siirrettyä kalkkiastian syrjään ja ulos, vaikka se olikin raskas, ainakin jälkeinpäin. Sitten vettä seinälle juuri ennenkuin tuli olisi päässyt katon läpi toiseen kerrokseen. Olin käynyt asiakkaiden kanssa usein varastossa hakemassa ikkunalasia ja muita rakennustarvikkeita. Olisiko jonkun tupakasta tuli syttynyt, vai syttyikö kalkki itsestään, en tiedä? Kaikki päättyi kuitenkin hyvin.

Kaupassa ollessani olinkin oppinut leikkaamaan ikkunalaseja, etenkin kesäaikaan riitti leikkaamista. Eiväthän ne sotia edeltäneet ikkunanpokat niin samankokoisia olleet kuin nyt, eivätkä niinollen lasitkaan. Jokainen ikuna piti mitata erikseen ja leikata sen mukaan.

Siihen aikaan ei autolla päästy yli Saariselän talvisin, joten raskas tavara piti saada tuotua ennen lumia. Ja kyllä sitä tuotiinkin, rekka-autoittain mm. ruisjauhoja. Tyrväisenä tunnettu automies ajoi monta kuormaa, ja minäkin kannoin poikasena 60 kg säkkejä varastoon. Siinä selkä vahvistui, ja jalat joutuivat koville. Kevyt tavara ajettiin hevosrahtina, samoin posti kulki hevoskyydillä Lohijoelta (nyk. Porttipahdan altaalta) Vuotson kautta Ivaloon. Isäni Evert, setäni Rikhard ja Maunu Rauhala sekä Nils Mattila toimivat postin kuljettajina. Oli lähdeittävä minkälaiseen ilmaan tahansa. Reissu kesti kolme päivää, ja mukana voi olla matkustajiakin. Isäni mukana tuli hevoskyydillä kerrankin Inarin uusi lukkari. Kievereita oli matkan varrella useita, Vuotsoon mennessä mm. Paljakainen, Laanila ja Tankapirtti. Laanilan seutu jäi erikoisesti mieleen, kun koulun alaluokilla kävimme seuraamassa kullahuuhdontaa ja lapioimassa hiekkaa ränniin. Se olikin aikamoinen elämys. En muista, oliko kaivuupaikka Hangasoja vai Laanioja. Joka tapauksessa lapioin maata ränniin minkä irti sain. En muista, mikä lienee ollut tulos.

Kun isä piti välipäiviä postinajosta, kävimme varsinkin keväällä usein keräämässä polttopuita. Muistan hyvin Vuostimojärveä myötäilevän Salmivaaran mielestäni jyrkän rinteeseen. Sieltä sai kuivia honkia helposti laskettua keväthankia pitkin alas järven rantaan. Kotiin tuotiin komea honkakuorma piisissä poltettavaksi. Piisi antoi lämpöä ja valoa tervaspuiden rätistessä pesässä. Sen valossa tehtiin iltaisin monenlaista puhdetyötä. Kaasulamppu riippui katossa antaen lisävaloa laajemmalti pirttiin. Sähkövalosta ei ollut vielä tietoaakaan, kunnes Ivalon Saha Oy:n osakkaat päättivät aloittaa sähköntuotannon. Olihan se jotain erikoista, kun Palokankaan Arvo tuli asentamaan seiniin ja kattoon erilaisia johtoja ja muitakin erikoisuuksia. Ja sitten eräänä päivänä koulusta tullessamme työ alkoi olla valmista. Nyt ei voinut lähteä uloskaan, koska lankoja pitkin oli tulossa pimeälläkin kirkas valo. Naps vain - ja siinä se tuli meillekin - sähkövalo!

Työskenneltyäni jonkin aikaa kaupassa vanhempani tuumasivat, että olisi jo aikaa alkaa "oikeisiin töihin". Niinpä sitten otin lopputilin ja aloitin ne oikeat työt. Menimme isän kanssa maantien korjaustöihin Palkisojan ja Hirvasjärven välille. Asuimme viikot laavussa, mutta lauantai-iltaisin tulimme kotiin ja saunaan. Kerran kävi niin, että korjausauto ei muistanut hakea meitä, ja niin viisi miestä joutui kävelemään Ivaloon. Ei sattunut yhtään muutakaan autoa kulkemaan tiellä. Pari kuukautta olimme maantien korjauksessa. Iltasella kävin Hirvasjärvellä ja Palkisojalla onkimassa ja sainkin muutaman tammukan. Heinäkuun lopulla tulimme kotiin heinäntekoon ja muihin maatöihin. Seuraavana kesänä olin myös Paljakaisen seudulla samassa työssä muutaman viikon. Mikkolan Tommi oli pomona ja kolme muuta työkavereina. Siellä olen muuten kokenut elämäni kovimman ukonilman. Tunturin laidassa salamoit ja jyrisi aivan yhteenään.

Petsamon Osuuskauppa osti Ivalon Saha Oy:n 1930-luvulla. Siinähen kävi sitten niin, että ollessani taas Osuuskaupan palveluksessa sain tehtäväkseni sähkömittarien lukemisen. Yksi päivä kuukaudessa meni sen ajan talot kiertäessä. Mieluisin käyntipaikka oli Ivalon Matkailumaja, koska siellä tarjottiin aina rahankerääjälle pullakahvit Kiitokset vain sinne vieläkin! Veinhän kyllä postireissulla monta pakettiakin majalaan, ja Osuuskauppa oli vuokrannut sieltä pienen varaston. Rovaniemi - Ivalo - Petsamo seka-auto toi pientä tavaraa Rovaniemeltä, samoin Osuuskaupan autot Petsamosta ja Rovaniemeltä. Aina

postireissulla kävin katsomassa, oli varastoon tuotu jotain.

Muistan erään Vapunpäivän 1930-luvun alussa, kun Osuuskaupalla oli muonitettavana eräs savotta jossain Rahajärven ympäristössä. Tuli aikainen kevät, joessa ei ollut siltaa, ja vesi nousi rannalle ja jään päälle. Siirsimme Mattilan Ilon kanssa kiireellä tavaroita joen yli lossituvan varastoon. Muutaman tunnin päästä työ oli tehty, ja yhtäkään kuormaa ei olisi enää saatu tuotua yli veden nousun johdosta.

Törmäsen lähetyvillä olevaa savottaa varten Osuuskauppa vuokrasi huoneen Frans Mattilalta. Olin siellä viikon verran pystyttämässä hyllyjä ja täyttämässä niitä tavaroilla. Kaverina oli Onni Nurmela, joka jatkoi sitten kaupan hoitajana. Olin eräänä iltana lähdössä Törmäsestä yöksi Ivaloon, kun paikalle sattui Linnan Toivo veljensä kanssa. Hekin Ivaloon matkalla. Koska minulla oli polkupyörä, päätimme lähteä ajamaan sillä kolmestaan, ja niin mentiin. Oli jo aika pimeää, mutta Ivaloon pääsimme ilman haavereita.

Eräs savottahomma osui 1930-luvulla menemään Ukontuvan kautta. Silloin Ukonjärven kieväri oli vielä Lempi ja Oskari Kangasniemen hoidossa. Osuuskauppa vuokrasi aittarakennuksesta varaston, jonne tavarat saatiin vietyä autolla. Kaksi rahtimiestä siirsi tavarat sieltä hevoskyydillä savotta-alueelle. Olin välittämässä tavaroita eteenpäin ja majoituin Ukontuvan lattialle monen muun yöpyjän kanssa. Eräänä yönä minut yllätti kova hammas särky. Sitä yritettiin helpottaa kaatamalla tenttuakin suuhun, mutta sekin vain poltti suun. Ei auttanut muu kuin tilata taksi Ivalosta. Kotikankaan Heikki tuli hakemaan, ja niin ajettiin herroiksi lääkäri Virkkuselle. Hän antoi jotain vahvaa troppia, mutta ikenien tulehduksen johdosta hammasta ei kiskottu irti. Siihen aikaan Inari oli vielä kunnan keskus, ja niinpä menin sinne "Hörliinin" (af Heurlin) vastaanotolle. Siinä ai kauaa mennyt, kun hammas otettiin ilman puudutusta ajettuneesta ikenestä. Kaikki meni aivan hyvin.

Ennen sotia tuli Petsamoon todellinen sillitalvi, suuret silliparvet olivat uineet vuonoon, niin että se suorastaan kihisi silliä. Ivalon seudultakin monet kävivät hakemassa merestä oman osuutensa jos jonkinlaisella pyyntivehkeellä. Toihan se Osuuskauppakin silliä myytäväksi, mutta kauppa ei oikein käynyt, kun kaikki hakivat itse omat sillinsä merestä. Siihen aikaan oli kaikkea, niin veden kuin metsänkin riistaa nykyistä runsaammin.

Kattajärvellä asui siihen aikaan Erkki Huru perheineen. Erkki kävi harvoin kaupassa, koska asui tiettömän taipaleen takana. Talvisin tosin kulku oli porolla helpompaa. Erkki tuli eräänä aamuna kauppaan ison säkin kanssa, toinen vajaa odotti portailla. Eivät ne kovin raskaita olleet, mutta olivathan oravannahat olleet käypää rahaa ennenkin. Muistaakseni hänellä oli sillä kertaa mukanaan yli 800 nahkaa. Siinä soiteltiin ja neuvoteltiin, kyseltiin myös Tanskasen Maurin mielipidettä. Hän oli jokin aika sitten saanut kyselyjä oravannahoista. Sehän sopi Erkille, samoin tein hän lähti "Värin" puolelle.

Me kauppiaat ostimme paljon lihaa, kalaa ja porontaljoja. Talvella tulivat koltat Petsamosta viikoksi kaupan tekoon. Osuuskaupalle rakennettiin tilava tupakeittiö ja pirtti muualta asioimaan tuleville yöpymispaikaksi. Se olikin tarpeen, ja kaupassa kävijät olivat kovin tyytyväisiä. Koltat ajoivat pitkänä raitona pihaan keveine ajorekineen. Kuskilla oli pitkä ohjaspuu, en enää muista millainen. Se erosi Suomen lappalaisten ohjaustyylistä, mutta

näytti toimivan hyvin. Porot sidottiin varaston taakse, annettiin ruokaa, ja niin ensimmäinen ryhmä tuli kauppaan. Siellä kävikin aikamoinen pulina kauppoja hierottaessa.

Eräänä aamuna sain asiakkaaksi perheen, jolla oli minua pari vuotta vanhempi tytär mukanaan. Lähtiessäni varastoon punnitsemaan ruisjauhoja hän pyysi päästä mukaan katsomaan punnitusta. Mukavalta tytöltä hän vaikuttikin. Jauhot punnittiin, ja uudet ostajat tulivat tilalle. Joskus vuosia myöhemmin näin tämän tyttösen jo naapuritalon emäntänä.

Kyrön puolella kasvatettiin paljon perunaa, ja niinpä sitä sanottiinkin 'Pottuperäksi'. Myös sivukylissä viljeltiin perunaa ahkerasti. Syyskuussa oli suuret perunamarkkinat, kymmenet tuhannet kilot vaihtoivat omistajaa. Suuri osa perunoista vietiin sitten Petsamoon.

Yksi mieleen jääneitä asiakkaita oli myös Nuoran Juhani. Hänellä oli useita lapsiakin, jotka asioivat Osuuskaupassa. Toivat kalaa ja lihaakin myytäväksi.

Kulkukauppiat olivat tärkeitä henkilöitä saapuessaan kapsäkkiensä kanssa. Niissähän saattoi olla mitä tahansa. Joidenkin kauppiaiden kerrottiin myyvä tuotteitaan pelkästä kaupankäynnin ilosta halvemmalla kuin mitä itse olivat maksaneet. Kulkukauppiaista jäi mieleen erityisesti Olli Pehkonen. Naisten vaatteista huolehti Kavo niminen täti Rovaniemeltä. Kauppiaan tullessa piti olla pöytä näyttelyn asettamista varten. Oli siinä katselemista, oli joskus jopa kompiaisiakin, aina ostamiseen asti...

Näihin aikoihin kulki Ivalossa myös saarnamiehiä. Olli Kostamo kävi usein pitämässä seuroja. Useimmin kokoonnuttiin kansakoululle ja Pekkalan isoon pirttiin. Niistä jäi lapsen mieleen se, kun joku sanankuulija sai 'liikutuksen' kiittäessään Jumalaa. Työkeskus Rovalan johtajat, muistaakseni Aaro ja Armas Tolsa kulkivat usein Ivalossa. Olikohan Rovala metsätyömiesten lepokoti Rovaniemellä. Vähän myöhemmin alkoi tulla helluntailaisia puhujia, jotka saivat kuulijoitakin. Vielä rippikouluaikana kävi Ivalossa usein eräs Utsjoellakin toiminut pappi. Hänellä oli erikoinen puheääni, jota oli helppo matkia.

Vuosia alkoi kertyä lisää. Eräämä kesänä tuli kaupalle mies, jooa tuumasi harvaksen minun olevan jo siinä iässä, että saan lähteä sammuttamaan metsäpaloa jonnekin lähellä Venäjän rajaa olevalle Joutsenpään alueelle. Tarkistimme syntymäajan ja totesimme minun eilen täyttäneen tarvittavat vuodet. Matkan arveltiin kestävän viikon. Akujärvelle asti menimme autolla, pitemmälle ei siihen aikaan päästy. Akujärven miehistä lähti oppaaksi ainakin Vehmasahon Niilo ja joku Katajamaan poika. Kävelimme yön viileydessä, tuli aamu, ja aurinkokin alkoi lämmittää. Levähdimme hetken jossain suojapaikassa ja matka jatkui. Saapuessamme palopaikalle totesimme palon sammuneen itseksään kostean maaston auttamana. Teimme jälkisammutusta ja vartioimme aikamme, ettei tulisi syytä uudelleen. Sitten lähdimme paluumatkalle. Joku ehdotti, että poikkeaisimme sellaiselle joelle, josta voisi löytyä helmiä. Niin tehtiinkin, ja paikka löytyi. Niinhän siinä sitten kävi, että yksi mies löysi aidon helmen. Ainakin hän oli tyytyväinen reitiltä poikkeamiseen. Olihan se nuorelle pojalle mielenkiintoinen reissu. Kaupallakin huomasivat pojan päivettyneen. Metsäpaloja olikin siihen aikaan tavallista enemmän lämpimine päivineen ja ukkosineen. Kotona ripustettiin aina ikkunoihin lakanat ukonilman

lähestyessä. Kyllähän se toisinaan salamoii ja jyräsi niin, että ihan pelotti.

Näihin aikoihin oli Ivalon rukoushuoneen rakentaminen tärkeä tapahtuma, minulle erikoisesti sitten, kun Petsamon Osuuskauppa päätti lahjoittaa siihen kirkonkellot. Muistan hyvin, kun kaupan auto toi tavaraa, ja aloimme purkaa kuormaa, niin sieltä tuli esille kirkonkellot. Veimme lähetyksen samantien rukoushuoneen rakennukselle. Siellä niitä käsiteltiin hyvin varovasti, etteivät vain halkeaisi. Aikanaan ne sitten kutsuivat kyläläisiä juhlaan vihkimistilaisuuteen. Ihmisiä oli paljon kuulemassa oman kirkon kellojen kutsua jumalanpalvelukseen. - Minulle kellojen merkitys muuttui talvisodan alkaessa. Silloin jouduin soittamaan niillä ensimmäisen ilmahälytyksen sodan sytyttyä. Lieköhän iso kello nyt "Tievantuvalla" vai missä? Kuinkahan monet sankarivainajakin se saattoi haudan lepoon, muista vainajista puhumattakaan? Mutta miksi Tievantuvalla, miksi ei Ivalossa? Miksi ei ainoaa sodasta säästynyttä rakennusta, ympäristölleen niin kallisarvoista rukoushuonetta saatu jäämään Ivaloon? Tosin rakennus ei ulkoasultaan mikään loistokas ollut, mutta mitä se olisikaan voinut kaikesta menneestä kertoa niin paikallisille kuin matkailijoillekin Ivalosta ja vanhasta Kyröstä?

Oheisessa kuvassa vanhan Ivalon emännät ovat kokoontuneet vasta valmistuneen rukoushuoneen pesutalkoisiin. Emännät pyysivät minua ottamaan kuvan tilaisuuden muistoksi. Lähes kaikkien pojat olivat rintamalla, eikä uhreilta voitu välttyä. Ihannelma Mattila kuoli itse miinaan, Jenny Kukkalan poika kaatui, Nanna Rauhalan kaksi poikaa haavoittui ja Ester Rauhalan yksi poika haavoittui ja toinen sairastui, mutta toipui pitkän sairastelun jälkeen.

Luton tien rakentaminen alkoi sekin joskus 1930-luvulla, ja Osuuskauppakin oli mukana. Akujärven kylästä kauppa vuokrasi vanhan riihen, jonne laitoimme vähän hyllyjä ja muuta tilaa. Kauppias sai asunnon Kyrön talon vinttikamarista. Tietyön alkua työntekijät pitivät vaikeana, kun ylitettävänä oli pehmeitä jänkiä. Yli kuitenkin päästiin, ja tienteko jatkui. Ison Kuivajärven rantaan rakennettiin pääpaikka. Siellä oli majoitustilat, ruokailu- ja pesutilat sekä erillinen kauppaosa. Tavaranti sinne oli aluksi hankalaa kesäisellä ja kivikkoisella matkalla. Rekeen ei voinut panna kovin paljon kuormaa, ja niinpä perille aina päästiin. Toinen työmaa-asunto oli ennen Hukkavaaraa olevassa ojanvarressa. Tämä oja tuli myöhemmin tunnetuksi Kekkonen sillasta. Oja oli paha jäätymään, ja kun Urho matkasi tiellä paannejään aikaan, oli ojan ylitys hankalaa. Kekkonen oli luvannut, että kunhan hän pääsee Helsinkiin, niin tähän laitetaan silta heti. Ja niin oli tapahtunutkin. Iso Kuivajärvi muuttui paikallisten suussa epävirallisesti Sahajärveksi, kun saksalaiset perustivat järven rannalle sahan.

Eräänä syksyisenä lauantaina ajattelin jäädä viikonvaihteeksi kämpälle kalanpyyntiin. Iltapäivä näytti kuitenkin kääntyvän sellaiseksi, että päätinkin lähteä Ivaloon. Kysyin kämpille jääneiltä, olisiko heillä asiaa kauppaan. Jollakulla olikin, ja sen jälkeen lähdin polkemaan pyörällä kohti Ivaloa. Paikoin tietä pystyi jo jotenkuten ajamaankin. Huristelin Hukkavaaraa alas, kun huomasin jonkun makaavan tiellä poikittain. Sain viime tingassa väistettyä makaajan ja palasin takaisin saatuaani pyörän pysähtymään. Tunsin miehen, mutta en saanut häntä hereille. Ajoin parin kilometrin päässä olevalle kämpälle ja kerroin

tiellä nukkuvasta miehestä. Kaverit aikoivat lähteä hevosella hakemaan. Arvasivat sanomattakin, kuka oli nukahtanut Luton tulevalle tielle. Minulla jäi kalat järveen, mutta tilalle sain kotisaunan.

Työaikana puodissa ei käynyt asiakkaita, joten voin käydä silloin tällöin seuraamassa tien edistymistä. Parin sadan metrin päässä oli Kukkalan Onnilla jonkun oudon miehen kanssa palsta. Siinä miehet käyttivät vuoroin hakkua ja lapiota. Yritin minäkin autella sen verran, että huomasin kellon pudonneen ranteesta. Kello oli minun ensimmäiseni, joten aloin kiireesti etsimään sitä. Onneksi se oli jäänyt maakerrosten päälle näkyviin. Nostin kellon maasta ja laitoin ranteeseen. Siinä se sitten saikin olla monta vuotta.

Tienteko jatkui, jälkeen jäi aina vain tasaisempi tien pohja. Jopa niin hyvä, että Hukkavaaran pitkässä mäessä sai pyörämies kovat kyydit. Kerran kun olin laskemassa mäkeä alas, huomasin edessäni hevosmiehen melkein keskellä tietä. Yritin jarruttaa, mutta jarrut eivät pitäneet. Huusin, mutta Musikka ei kuullut sitä kärryjen kolinalta. Ei auttanut muu kuin yrittää ravin kautta ohi, ja kuin sattumalta siihen sattui kovempi ja tasaisempi paikka, ja pääsin ehjänä ohi. Nythän tie on siirretty toiseen paikkaan, loivempaan ja matalampaan rinteeseen.

Eräänä talvena oli Osuuskaupalla töissä Pohjanmaalta tullut Kalle Lammi hevosensa kanssa. Hän oli nuorempana ollut myös kauppiana. Lähiseuduilla oli silloin savottoja, jonne Lammi ajoi rahtia. Muistanpa itsekkin joutuneeni rahtariksi. Kansakoulun keittolasta oli loppunut yllättäen suola, ja ruoka-aika lähestyi. Yöllä oli satanut aika lailla lunta, eikä potkukelkallakaan päässyt kulkemaan. Ei siinä auttanut muu kuin ottaa 50 kilon suolasäkki selkään ja lähteä kahlaamaan noin kilometrin matkaa koululle. Menihän se, mutta kyllä säkin painokin tuntui lisääntyvän matkan aikana. Lutontien rakentamisen alkuaikoina lähdin hakemaan tavaraa Ivalosta Akujärvelle. Ei sattunut olemaan paikalla vahvempaa kulkuneuvoa, niin lastasin tärkeimmän tavarat kaupan kolmipyöräisen kyytiin ja lähdin matkaan. Akujoelta nousu meinasi jo keskeyttää menon, mutta pienen sinnittelyn avulla pääsi perille. Oli lämmin päivä, ja jano oli kova. Antoivat kotikaljaa juotavaksi, mutta taisi kalja olla vähän ylikäynyttä. Vähän ajan päästä tuli kova päänskipu ja huono olo, en kyennyt lainkaan kaupan tekoon. Seuraavana päivänä talon naiset arvelivat kaljan menneen päähän. Siihenpä kyllä sitten jäivätkin minun humalani!

Synkät pilvet nousevat

Oli syyskuun ensimmäinen päivä 1939, inarilaisten nuorten miesten kutsuntapäivä. Tilaisuus pidettiin Inarissa, joka oli vielä pitäjän keskuspaikka. Tilaisuuden aikana kuultiin Saksan hyökänneen Puolaan. Emme me pojat osanneet edes aavistaa, mitä edessä olevat päivät, kuukaudet ja vuodet tuovat tullessaan. Yritän siitä muistini mukaan kertoa.

Syyskuun aikana sain olla rauhan töissä, kunnes koitti lokakuun alku. Olin työpaikassani Petsamon Osuuskaupalla, kun minua pyydettiin puhelimeen. Siinä nuori mies sai kuulla, mitä on mahdollisesti tulossa. Suojeluskuntaan kuuluvana sain kutsun jo sinä iltana tulla talolle varusteineni. Yötä vasten olin vartiomiehenä Ivalon keskustassa kierrellen postin, puhelimen ja lennätintalon alueella. Olin pari viikkoa talon käytössä puhelinkeskuksen puolella. Puhelunvälittäjinä toimivat Katri ja Anita Kyrö, Tellervo Aikio, Kaarina Kukkola, Plosila ja Määttänen, postin puolella Evi Heikel, Elvi Turkkanen ja Puhakka. ??? Mauri Tanskanen oli tunnettu ammattimies.

Marraskuun aikana olin talonmiehenä Suojeluskunnan talolla paikallispäällikkö Kukkolan alaisena. Kävin välillä viikon verran Tsharmitunturilla ilmalavonnassa. Siellä olivat vuorossa Ulmasen Tuomas, Viekonelon Onni ja Albin Mattila. Ivalosta lähdin seka-autossa, joka kulki Rovaniemen ja Petsamon väliä.

Jäin tavaroineni Mustolaan, missä oli vastassa Tsharmijärven isäntä Pekka Paadar isokokoisien härjän kanssa. Laitoimme tavarat kevytkulkuiseen poronrekeen. Menimme talon kautta, mistä otimme pieniä lähetyksiä mukaan ja lähdimme kohti tunturia. Pääsimme hyvin perille palovartijan talolle, joka toimi vartiotupana. Kun kuorma oli purettu, poron talutushihna annettiin minulle ja sanottiin, että alhaalla eteläisellä tunturin rinteellä on valmiita honkapuita. Tein kuorman ja onnistuin viemään sen perille. Onneksi härkä oli rauhallinen vetojuhta. Samalla matkalla näin suuren metsälintuparven metsän rajassa. Se oli siihen aikaan...

Ruokaveden haimme tunturin rinteessä olevasta kaltiosta. Eräänä iltana sakean lumipyryn aikana menin vuorollani hakemaan vettä. Takaisin lähtiessäni huomasin jälkieni peittyneen. Hoksasin sentään sen, että kun tulin rinnettä alas, niin nyt hän pitää mennä ylöspäin. Niin tein, ja miten ollakaan, alkoi savu haista, ja savua vasten osuin vartioon.

Sitten tuli lähtöpäivä Ivaloon Mattilan Alpin kanssa. Lähdimme aamuhämärissä hiihtämällä alas. Metsänrajalle päästyämme minulla rasahti suksi keskeltä poikki. Porot olivat sotkeneet meidän hiihtolatumme. Päätimme jatkaa matkaa lähellä olevalle tielle ja sitten lähituntien aikana Mustolaan. Ei se kuitenkaan niin käynyt. Matkan jatkuessa saimme viimein näkyviimme poromiehen ja pysähdyimme. Ja kukas muukaan hän oli kuin Nellimin Matti Mooses. Aikamme keskusteltuamme Matti totesi meidän matkaavan väärään suuntaan – olimme kiertämässä Tsharmitunturin ympäri. Matti neuvoi meidät oikealle tielle.

Päivän kuluessa alkoi hiukaamaan. Mehän lähdimme ilman evästä, koska tarkoitus oli olla puolen päivän aikaan Mustolassa ja ehtiä Ivaloon menevään seka-autoon. Matka jatkui. Iltapäivällä väsytti jo niin paljon, että ehdotin Alpille, että tekisimme nuotion ja minä jäisin siihen. Alpi jatkaisi matkaa kunnes osuisi Eemeli Koivuahan taloon, ja palaisi takaisin hakemaan minua. Taas jatkettiin matkaa loivaa tunturinrinnettä, ja mieli virkistyi. Alpi meni edellä, tie vei järven yli Koivuaholle. Alpi palasi minua vastaan ehjän suksen kanssa. Kello oli 01:30 kun pääsin lämpimään huoneeseen, talon väki antoi syötävää. Kellistyiin lattialle, herätys tuli aamulla yhdeksän aikaan. Jatkoimme matkaa Mustolaan ja soitimme Ivaloon, missä olivat jo valmistelemassa etsintäpartiota.

Ensimmäiset jyrähdykset

Ja sitten tuli aamu 30.11.1939. Pakkasta oli paljon, ja muutenkin talvinen sää. Kannoin halkoja Suojeluskuntatalon huoneisiin, kun Ernesti Kukkola tuli luokseni aika vakavan näköisenä. Sanoi, että nyt keskeytät puiden kantamisen ja käyt hakemassa Kukkalan Oivan ja menette rukoushuoneelle. Sinun pitää mennä tapuliin ja Oivan on jäätävä alas puhelinpäivystäjäksi. Ala soittaa kirkonkelloja hälytyskelloina sillä sota on alkanut. Lentokoneita on matkalla Petsamosta kohti Ivaloa. Lähdimme Oivan kanssa suorittamaan hyvin epätodelliselta tuntuvaa tehtäväämme.

Pian alkoikin kuulua lentokoneiden ääntä, ja kaksi konetta tuli Petsamosta päin lentäen rauhallisesti ohi. Kemijärven seuduilla olivat sitten toimineet. Katsoin tapulista kylätielle. Koululaisia oli menossa kouluun, joten vaarakin oli lähellä.

Ivalolaisia alettiin evakuoida Muonioon ja muihin rajakuntiin. Minäkin sain kutsukirjeen suorittamaan asevelvollisuutta Riihimäelle. Isä oli vienyt hevosella irtaimistoa johonkin Vuostimojärven ympäristöön. Kävimme hakemassa mukaan otettavia kamppeita.

Jouluaaton aamupostiautossa lähdin ensi kerran kohti etelää autossa seisten. Joku ennenkin Rovaniemellä käynyt neuvoi jäämään pois autosta muistaakseni matkustajakoti ”Lapin” eteen. Siitä oli lyhyt matka aamulla lähtevään junaan. Sain yöpaikan. Huone oli iso, ja muina yövieraina kaksi nuorta paria, jotka kuhertelivat Peteillä. Koska asema oli lähellä, lähdin tutustumaan rautatieasemaan nähdäkseni ensi kerran junan läheltä. Siinä selvisi, että juna lähtee noin tunnin päästä Helsinkiin. Palasin majapaikkaan, selvitin lähdön ja suuntasin asemalle.

Ehdin hyvin junaan. Maalaispojan matka etelään alkoi ensi kerran elämässä. Sain jopa istumapaikankin. Matka päättyi aikanaan, jäin junasta Riihimäen asemalla. Muistin kutsukirjeessä mainitun, että radan varresta lähtee kävelytie kasarmialueelle. Lähdin heti kävelemään tietä pitkin, ja hetken kuluttua tulikin tien ylityspaikka, missä oli viitat ”Kasarmi-alue” ja toisella puolella ”Pohjoinen kansakoulu”. Osuin oikeaan paikkaan. Nousin loivaa mäenrinnettä, ja siinä se oli se määränpää. Siitä sitten alkoi Lapin pojan sotaanmeno. Usein ilmahälytysten merkeissä, välillä joitain harjoituksia rintamalle menoa varten.

Riihimäeltä siirryimme sitten Jyväskylään. Majoituimme Harjun kentän lähellä olevalle koululle, josta menimme usein ilmasuojaan kentän maastoon. Kävimme parina päivänä Toivakassa ja Mikkelissä vetämässä linjaa. Siihen jäikin minun varsinainen ruotuväkeni. Jo vajaan kuukauden kuluttua jätimme Jyväskylän ja lähdimme 'sinne jonnekin'. Oikein härkävaunulla mentiin aluksi. Vuoron perään jokainen yritti pitää selvillä matkareitin, mitä kuljettiin. Kyltti Joensuu varmisti viimein, että itään mennään. Sitten Jänisjärvi, Soanlahti ja pysähdys. Meidän ryhmämme majoittui muutamaksi päiväksi erääseen maalaistaloon yhdessä talon asukkaiden kanssa. He olivat hartaita ortodokseja, kamarissa oli ikoni juhlapaikalla. Joukkueenjohtajamme oli vaasalainen Lars Barck, joka oli minua seitsemän vuotta vanhempi. Hän asuu vielä nykyisinkin Vaasassa. Hän oli meille kuin isä.

Talonväki lämmitti saunan ja kutsuivat meidätkin lölyihin. Muut pojat menivät, mutta minä jäin jakamaan samanaikaisesti tuotua kuivaa muonaa. Saatuaani työn tehtyä menin minäkin saunaan. Pojat lähtivät jo pois, kun minä vielä nautin lölyistä lauteilla. Saunan ovi narahti, ja talon tytöt toivat saunaan lisää vettä. Huikkasin lauteilta olevani vielä siellä. Tytöt säikähtivät, tekivät muutaman ristinmerkin ja kiiruhtivat ulos. Eivät enää häirinneet... vai olisivatko?

Soanlahdessa teimme muutamia tapsilinjayhteyksiä parina päivänä. Sitten nousimme taas junaan, ensin Sortavalaan ja sieltä kohti Antreaa ja Talia. Juuri kun saavuimme Antreaan ja ylitimme rautatiesillan, tuli ilmahälytys. Ei muuta kuin äkkiä alas ja kohti metsää. Se olikin aivan oikea teko. Kun pommitus loppui ja palasimme vaunuille, useimmat vaunut olivat saaneet täysosuman. Tavarat olivat sinkoilleet ympäriinsä, mutta sotilaat olivat ehtineet tarpeeksi kauas. Huomasimme, että pommit olivat tehneet sellaisen kiertoliikkeen, että jäimme sopivasti syrjään niiden alta. Meidän taivaallinen vartiopäällikkömme oli mukana, vain jonkin verran tavaroita tuhoutui, ja kaksi hevosta kuoli. Minäkin löysin varusteeni aivan ehjinä.

Talvisodassa

Olimme nyt todellisella sotatoimialueella, Talin lähettyvillä. Oli yritettävä säilyttää oma henkikulta tavalla tai toisella. Majoituimme muistaakseni Kuokkala-nimiseen kartanoon. Jouduin heti ensimmäisenä iltana lähtemään erään hevosmiehen kanssa viemään tiedonantoa eturintamalle. Saapuessamme Viipurintien risteykseen, josta matkaa Viipuriin oli vielä 16 km. Risteyksessä reki raumasi, ja lensin yli laidan. Suoritimme saamamme tehtävän valorakettien räiskeessä ja aseiden melskeessä. Reestä putoaminen oli satuttanut selkääni niin, että jouduin lepäämään kolmeksi päiväksi. Yhden päivän kulutin poimimalla täitä paidastani. Maitolasiin kertyikin niitä melkoinen armeija. Hävisin kuitenkin täitaistelun, sillä eräs Oulun poika keräsi niitä vieläkin enemmän.

Vikapartioita riitti, koska tapsilinjatkin saivat osumia. Eräänä aamuna olimme vikapartiossa ja palattuamme takaisin huomasimme majapaikkaamme tulleen peräytyviä suomalaisia. Koko joukkue oli nukkunut kartanon pirtissä seisaaltaan, toisiaan tukien. Mielessä vilahti, että tähänkö tässä ollaan menossa. Suoritimme saamamme tehtävän ja lähdimme seuraavaan paikkaan. Parin tunnin kuluttua alkoi kuulua koneiden jylinää, ja se tiesi mitä on tulossa. Juuri sen kartanon tienoilla oli tullut tuhoa, moni nuori mies menehtyi. Tätähän se sota on.

Samoihin aikoihin saimme tehtäväksi vetää tapsilinja Viipurista lähtevän idän radan varrella olevaan komentopaikkaan. Menimme radan vartta hiihtäen, minun piti usein olla porukan viimeisenä. Niin nytkin. Kaksi edelläni olevaa kaveria alkoi jättäytyä jälkeen muusta joukosta. Kehotin heitä hiihtämään kovempaa, ettemme jää jälkeen muusta ryhmästä. Pojat sanoivat, että ala itse mennä, jos sinulla kerran onb niin kiire. Hieman peloissani lähdinkin tavoittamaan muita jo näkymättömiin menneitä. Oli yksi sen talven pakkaspäivistä. Vihollisen lentokone tuli vielä kiusaamaan. Hiki nousi pintaan sitä

seuratessa, ja maastouduin. Pian alkoi kylmä ahdistaa, varsinkin jalkoja paleli. Viimein tunsin aivan kuin joku olisi kiirehtinyt minua lähtemään liikkeelle ennen kuin palellun. Kompuroin ylös ja näin koneen jo lentävän pois. Metsänreunaan oli vain n.300 metriä. Hiihdin sinne ja näin metsässä useita telttoja. Mietin hetken ja menin pyrkimään sisälle yhteen niistä. Ihme ja kumma, toverini olivatkin juuri siellä. Olivat huomanneet poissaolomme ja jääneet odottamaan meitä kolmea 'hidasta'. Kaksi meistä ei vain hiihtänyt samoja latuja, vaan tekivät omansa. En ole kuullut sen koommin, minne he menivät.

Talvisodan loppuvaiheissa saimme usein komennuksen johonkin vieraaseen joukkoon, kun joku oli joutunut jäämään pois, kuka ikuiseen lepoon, kuka taas haavoittuneena tai muuten sairastuneena. Muistan hyvin mm. käyntini Raudun naulatehtaan luona. Vikapartiossa Lapin poika ihmetteli itsekseen, mitä varten näin isoja rakennuksia tarvitaan. Saimaan kanava synnytti myös samansuuntaisia ajatuksia.

Sain 12.3. komennuksen tykistön yksikköön ja menin sinne samana päivänä. Kuulemma muutama kilometri puhelinlinjaa, joka piti pitää kunnossa. Sain olla yötä heidän teltassaan. Niin tuli aamu, maaliskuun 13. päivän aamu. Tuli myös kova tykistökeskitys. Sitä kesti muutaman minuutin, ja sitten tuli hiljaisuus. Osa pojista meni ulos, minä jäin teltaan muutaman muun pojan kanssa. Ihmettelimme, mikä tarkoitus tällä kaikella oli. Hetken kuluttua tuli komentopaikalta lähetti sanomaan, että rauha on tulossa. Ministeri Väinö Tanner puhuu kuulemma radiossa kymmenen - yhdentoista aikoihin. Olipahan pitkän tuntuinen odotus.

Viimein ministeri puhui rauhan solmimisesta, joten totta se varmaan oli. Ja olihan se. Pomomme käski minunkin tulla heti muutaman kilometrin päässä olevaan yksikköön. Hiihto tuntui kevyeltä, eikä selkäreppua tuntunut olevankaan. Mieleen tuli monia asioita, kuinka monessa kodissa odotetaan omaisia kotiin, ja kuinka moni on kaatunut vielä ihan sodan loppuhetkillä. Ilmoittauduin yksikkööni, ja pian olimme valmiit jättämään Juustilan seudun muistojen joukkoon. Matka kohti Lappeenrantaa alkoi hiihtäen.

Eipä tällaisia matkueita haluaisi näin läheltä nähdä. Eikäpä kauempaakaan. Hiihtäen kulkevat menivät maantien vasenta ulkoreunaa. Hevospakolaiset, vanhukset ja osa lapsista saivat reessä istuen jättää synnyin- ja kotiseutunsa. Terveimmät kulkivat kävellen. Siellä oli karjaa monenrotuista, oli sotilaita ja moottoriajoneuvojakin. Alkumatkasta näkyi palavia koteja. Monet eivät halunneet jättää omaansa vieraiden käsiin. Ei ollut varmasti mieluista tehdä näin. Iltaan mennessä meidän osastomme saapui Taavettiin, jossa yövyimme. Minä jouduin jäämään koko yöksi vartioimaan kuormastoa.

Seuraavana aamuna matka jatkui länteen päin. Pysähdyimme Kouvolaan ja jäimme siihen toistaiseksi. Oltuamme siellä muutaman päivän, kuuloni häipyi ihan kokonaan. En puhunut siitä alkuun mitään, vaan sulkeisissa tein sen minkä näin toistenkin tekevän. Ainahan sellaisessa tilanteessa on vähän muiden jäljessä. Niinpä piti sanoa, etten kuule mitään, teen vain, mitä näen toisten tekevän. Lääkintämies vei vastaanotolle, jossa korvani puhdistettiin oikein kunnolla. Yht'äkkiä kuului aivankuin kova pamaus, ja tuntui, niinkuin ihmiset olisivat huutaneet vieressä, kun korvat aukesivat. Kyllä se tuntui hyvältä!

Kouvolassa ollessamme kävimme mm. marssimassa Myllykoskella, tunnetun, niiden aikojen kultamitalihihtäjän Heikki Hasun kotiseudulla. Kouvolasta jäi mieleeni eräs toinenkin tapahtuma. Meidän ryhmämme sai tehtäväksi purkaa vanhan puhelinlinjan keskellä kaupunkia. Pojat totesivat erään pitkän pylvään niin lahoksi, etteivät uskaltaneet nousta siihen purkamaan kalusteita. Olin vanhin joukosta, joten lupauduin tehtävään. Sainkin kalusteet irroitetuksi, mutta kun laskeuduin maahan, jännityksessä olleet jalat eivät kantaneet vähään aikaan lainkaan.

Kouvolassa porukassamme oli myös kirjailija Olavi Siippainen. Hän kirjoitti siellä ainakin yhden kirjoistaan, nimeä en valitettavasti muista. Kertoivat hänen järjestäneen itselleen "putkaakin" saadakseen rauhassa kirjoittaa...

Kouvolan huvittelupaikoista en osaa muistella mitään, koska en käynyt muualla kuin joskus elokuvissa. Ainoastaan Kouvolan hyppyrimäen tornissa muistan käyneeni kerran pelkäämässä. Eräs hevospies vain kertoi puolestaan käyneensä usein erään mustalaisnaisen luona kahvilla.

Taavetissakin kävimme kerran komennuksella. Enpä osannut arvata, että pojanpoikani saa sieltä lähtöisin olevan vaimon liki 70 vuotta myöhemmin.

Kouvolasta siirryimme vähäksi aikaa Karjaalle, joka oli kaunista seutua runsaine pensastoineen ja lehtipuineen. Sieltä muutimme Tammisaaren merimaisemiin telttamajoitukseen. Oli eräs aurinkoinen heinäkuun aamu. Käytiin sanomassa, että lähdetään marssille Raaseporin linnanraunioille 16 km:n päähän. Niin lähdettiinkin, ja matka sinne meni aivan hyvin. Katseltiin linnan aluetta ja lähdettiin takaisin. Kävi kuitenkin niin, että melkein kaikilla meni jalat rakoille, ja useimmat saivat vp:tä muutamaksi päiväksi. Marssin järjestäjä sai lisäksi nuhteet... Minun jalkani kestivät hyvin.

Olimme joskus myös Hangon lohkolla. Jouduimme rakentamaan uusia linjojakin. Hangon vuokraajat asuivat näkömatkan päässä, musiikki soi melkein aina. Alkukesän aikana meillä oli paraati Tammisaaressa ja sotilasvala Tammisaaren kirkossa. Minäkin kävin siis sotilasvalalla vasta talvisodan jälkeen... Myöhemmin oli toinen paraati, ja sen jälkeen tuli komppaniaan ilmoitus jossa kehuttiin viestin marssisuoritusta kaikkein parhaaksi.

Vihdoin sain loppukesästä ensimmäisen loman, ja pääsin Ivaloon. Olihan se seutu jotenkin muuttunut. Kotitalon pommitusvauriot oli jo korjattu, perunapellot kukkivat ja elämä jatkui paremman toivossa. Kiertelin katsomassa sodan jättämiä jälkiä. Kävin hautausmaalla sankarihaudoilla katsomassa monien nuorten hautoja, jotka olivat antaneet henkensä itsenäisen Suomen puolesta.

Lomalta palatessani kävin Helsingissä katsomassa kaupunkia Stadionin tornista. Paljon oli taloja näköpiirissä... Muutama päivä loman jälkeen muutimme jälleen, nyt Pohjan pitäjän Nuorisoseuran taloon. Siellä oli myös tanssilava meren rannalla, jossa oli toisinaan nuorten siviilien ja sotilaiden kesken pientä eripuraa. Kokosivat järjestyspartion, ja minut pantiin sen vetäjäksi. Hyvin meni, koska ei tarvinnut mennä toista kertaa tulevan muuton vuoksi. Palasimme nimittäin takaisin Tammisaareen.

Tammisaassa eräs ylikersantti herätti porukan keskellä yötä santsimarssille lähtien itse hevosella ratsain vetämään. Miten lienee sattunut, mutta palatessa hevonen loukkasi jalkansa joutuen sairaslepoon, ja ylikersantti sai moitteet hevosen tarpeettomasta käytöstä. Toisen kerran olin mukana ampumaharjoituksissa. Ammuimme kolme laukausta 300 metrin matkalta. Olin tuloksissa toinen pisteen ensimmäiselle hävinneenä.

Samoihin aikoihin komppania komennettiin käskynjakoon, minä tietysti mukana. Päällikkö komensi minut astumaan eteenpäin, samoin kävi erään toiselle kaverille. Yllättäen komppanianpäällikkö sanoi ylentäneensä meidät alikersanteiksi. Ihmettelin, miksi näin, enhän ollut käynyt aliupseerikoulua päivääkään. Olen siis "sattuma-alikessu"...

Vietimme taas muutaman yön teltoissa Hangon lohkon tulevilla taistelupaikoilla. Sitten menimme vaihteeksi Tammisaaren alueelle oikein kasarmielämään. Kasarmi oli vanhoissa pakkotyölaitoksen tiloissa Dragsvikin varuskunta-alueella.

Pohjan pitäjässä ollessamme mieleeni jäivät ennenkaikkea tomaatit. Läheisestä kaupasta kävin usein ostamassa tomatteja ja vähän suolaa. Lapin pojasta ne olivat niin hyviä, ettei mikään enää voisi olla parempaa! Rahat vain rajoittivat nautintoa! Myös Tammisaaren ja Pohjan välinen tieosuus jäi mieleen. Se oli 16 km mittainen, kaunis merenrantatie, joka kulki mutkitellen vanhan Inarin tien tapaan.

Tammisaassa menimme kerran elokuvia odotellessa kahvilaan. Huomasin siellä erään lapinpukuisen naisen istumassa. Aikani mietittyäni tunnistin hänet Ivalosta kotoisin olevaksi Helmi Kiviniemeksi (myöh. Tuomas Palokankaan vaimo). En ehtinyt puhumaan hänen kanssaan, kun hän jo lähti pois. Välitalon Vilhon puolestaan muistelen nähneeni kerran Riihimäellä.

Tammisaassa kasarmilla olin juuri kirjoittamassa kirjettä kotiin, kun uutisissa ilmoitettiin Kyösti Kallion kuolemasta. Se oli silloin yleisenä puheenaiheena. Niihin aikoihin jouduin vuorollani olemaan vartiopäällikkönä, apunani kaksi sotamiestä. Iltasella putkaan tuotiin mm. eräs kovasti juopunut sotamies samasta joukkueesta. Ilman viinaa hän oli hiljainen poika, mutta humalassa pahapäinen. Hyvänä nyrkkeilijänäkin hänet tunnettiin. Hän piti kovaa meteliä päästäkseen pois. Päivystävä upseeri tuli kierrokselleen ja aikoi viedä sotilaan turvallisemmalle asemalle. Niin tilanne rauhoittui ainakin meidän osaltamme.

Joulukin tuli ajallaan. Koska en ollut lomalla, jäin päivystäjäksi, että muut alikessut pääsivät lomille. Jouluruuat olivat aivan syötäviä, jos toki olivat muulloinkin. Munkki-kahviakin sai ihan ilmaiseksi. Vuosi vaihtui, tuli kevät ja kesä, ja siviiliin pääsy oli niin lähellä, että tilattiin jo siviilivaatteitakin. Mutkia tuli kuitenkin matkaan. Tuli ilmoitus: "Kotiinpääsy siirtyy ainakin kahdella viikolla, kenteis jopa useammallakin". Näin siviili sai odottaa vielä muutaman vuoden.

Jatkosota alkaa

Varusteita korjattiin ja uusittiin kiireellä Tammisaaren kasarmilla. Jatkosota oli alkamassa. Meidänkin lähtövuoromme tuli, mutta minun piti jäädä vielä muutamaksi päiväksi varaston vuoksi. Ilmoittivat sitten lähtöpaikan ja -ajan. Hommasin tavarat Pohjan asemalle lastattaviksi junaan, ja hyppäsin itse mukaan matkalle kohti itää. Määränpää löytyi aika helposti, ja sain luovuttaa tavarat isompaan varastoon.

Talvisodan kokemusteni perusteella minut nimitettiin komppanian viestin ryhmänjohtajaksi. Menimme rajan yli Salmen pitäjältä etelään päin. Ensimmäinen taistelupaikka oli Varloi. Menin ryhmäni kanssa kartalta näytettyyn paikkaan ja ilmoittauduin jollekin majurille. Kaikki olivat paikoillaan, ja hyökkäys voi alkaa. Tykistö avasi tulen ja lähdimme liikkeelle, vihollinenkin ampui vastaan. Jokaisen kohdalla oli kysymys elämästä tai kuolemasta. Pian näin ensimmäisen haavoittuneen venäläisen upseerin, kun suomalaiset kutsuivat komentajaa katsomaan miestä. Hän oli pahoin haavoittunut.

Eteneminen jatkui. Ensimmäiset jatkosodassa näkemäni kaatuneet olivat venäläisiä sotilaita. Heitä oli kahdeksan - kymmenen ruumista yhdessä kasassa mahdollisesti täysosuman saaneena. Mieltä vihlaasi mennessämme heidän ohitse. Tuli mieleeni, että tämäkö se on sotien tarkoitus - aiheuttaa mahdollisimman paljon tuhoa ihmiskunnalle? Samalla ymmärsin, miten jokainen kansakunta haluaisi olla itsenäinen ja vapaa päättämään omista asioistaan.

Jatkoin viestimiehenä kenttäpuhelimien kanssa komentajan mukana. Iltaan mennessä saavutimme päämäärämme, ja palasimme ryhmäni kanssa komppaniaan. Ennen kuin pääsimme lähtemään, piti tilallemme tulla uusi ryhmä. Vaihdon aikana tapahtui pieni välikohtaus. Olin juuri antamassa ohjeita seuraajalleni, kun meikäläisten keskitys jäi hieman lyhyeksi. Vieressäni ollut alikersantti sai sirpaleen takamuksiinsa. Näin hänet seuraavana päivänä, oli matkalla toipumislomalle. Sen jälkeen en ole kuullut hänestä mitään.

Tästä välistä puuttuu jatkosodan tapahtumia ja sairastuminen.

Toipumassa Saksassa

Oli kesäinen päivä 1942 Satalinnan sotilassairaalassa. Osastonhoitaja tuli, toivotteli hyvää päivänjatkoa ja pyysi kuuntelemaan, mitä sanottavaa hänellä on. Ja olihan sitä. Rauhalalle olisi mahdollista päästä toipumislomalle Saksaan. Lähtö olisi parin viikon päästä. Lupasin harkita asiaa, ja kun minulla oli vetämässä loma-anomus kotiin Ivaloon, sainkin loman heti. Matkalla poikkesin asioilla Oulussa. Astelin jalkakäytävää kiireisin askelin, kun kuulin kadun toiselta puolelta: "Hei sotilas! Miksi et tehnyt kunniaa?" Huomasin nuoren vänrikin tarkoittavan minua. Loman peruuntuminen oli lähellä, mutta sain jatkaa kohti Ivaloa.

Rovaniemeltä oli vaikeaa päästä jatkamaan ylös Ivaloon. Menin Petsamon Osuuskaupan tavara-alueelle, ja ihme ja kumma: huomasin auton kyljessä tutun liikkeen nimen. Menin sisälle, siellä oli tuttu kuski, Kotirannan Jussi, joka sanoi lähtevänsä Ivaloon. Lupasi ottaa apupojan autoon, ja niin lähdimme pohjoiseen. Olosuhteet huomioon ottaen selviydyimme hyvin, ei tarvinnut autoakaan pukata yhtään.

Hoidin asiani, ja takaisin Poriin ja Harjavaltaan. Sitten koitti lähtöpäivä. Menimme ensin Hankoon. Lähtöä odotellessa kävelin pitkin kauppakatuja. Huomasin kellokaupan näyteikkunassa Leijona-merkkisiä taskukelloja. Menin kauppaan ja tulin ulos ensi kerran Leijonan omistajana. Sitten tuli komento satamaan, jossa odotti matkustajalaiva. Hämmästyin suuresti. Minähän olen nähnyt laivan ennenkin, tosin vain unissani. Menimme laivaan ja sitten kohti Turkuu hakemaan lisää matkustajia. Sitten avomerelle kymmenien laivojen saattueena uhmaamaan vihollisaluksia, varsinkin kun edellisestä saattueesta oli upotettu alus Utön lähistölle. Matka sujui verkalleen meritaudin saattelmana. Lentokoneet saattoivat meidät onnellisesti Danzigin satamaan.

Danzigissa vietimme pari päivää kaupunkia katsellen. Hätäisimmät rehvastelivat puolalaisneitojen kanssa. Ja taas junaan halki Puolan tasankojen. Mieleeni jäivät pitkät lehtipuu-kujat ratojen varsilla, monikaistaiset maantiet ja valtavat asema-alueet. Asema-alueilla harjoitteli suuria sotilasjoukkoja monista maista. Saksaa ymmärtäneet saivat tietoonsa, että Suomen sotilaat olivat parhaasta päästä, ja italialaiset huonoimpia.

Matka jatkui Breslauhun. Vaihdoin junaan, kunnes saavuimme Bad Rainesiin. Siellä vieraita odottivat linja-autot kuljettajineen ja vastaanottajineen. Tie kaarteli nousevasti kohti majapaikkaa. Se olikin erikoinen, katolilainen naisluostari kirkkoineen. Minun huoneeseeni sijoitettiin 60 hyväkuntoisinta potilasta.

Kahdensadan potilaan mukana tuli Suomesta neljä sairaanhoitajaa. Heillä oli apunaan joukko nunnia. Ylilääkäri oli saksalainen. Siivousta hoitivat siviilinaiset. Ruoka oli saksalaista. Siinä ei ollut muuta vikaa kuin se, ettei lämpimän ruuan kanssa annettu leipää. Saksalainen ... syöpi puuron leivän kanssa, ja perunan ilman leipää! Asia saatiin korjattua pienen lakkoilun jälkeen, leipä siirrettiin välipaloista. Vähitellen totuttiin talon tapoihin. Käytiin hoitavan lääkärin tarkastuksissa jne. Yksi suomalaisista sairaanhoitajista kävi usein mittamassa minulta aamukuumeen ja muutakin asiaa toimittamassa. Pojat meinasi, että etkö jo huomaa pientä vipinää. Enhän minä ehtinyt tai niin sanotusti älynnyt. Muutenkin pidin sairaanhoitajia paljon itseäni ylempinä.

Parin viikon kuluttua saimme luvan lähteä käymään alhaalla sijaitsevassa kylässä. Siellä oli rautatieasema, viiden kilometrin päässä toinen. Siellä oli myös elokuvateatteri, jossa kävimme katsomassa tilanteita Suomestakin. Näimmehän me, kuinka suomalaiset sotilaat rakensivat korsuja ym. rakennuksia ja saksalaiset taistelivat. Liekö sitten aina ollut näin?

Alue, jossa olimme, oli varsinaisesti Puolan aluetta, mutta Saksan miehittämä. Paikkojen nimetkin oli vaihdettu saksankielisiksi. Eihän siellä aina tiennyt, missä ollaan. Sellainenkin kuuluisa paikka kuin Auswitch sijaitsee samalla korkeudella. Olisikohan tullut mieleen, että ollaanko me odottamassa vuoroamme...

Stalingradin taisteluiden aikana huoneeseemme tuotiin suomalainen SS-sotilas. Hänen kertomansa mukaan paikka oli todellinen helvetti. Sieltähän se Saksan tuho lähti käyntiin. Jos joltain paikalliselta kysyi, missä heidän omaisensa on, vastaus oli melkein aina sama: Oli Stalingradissa, mutta missä lienee nyt. Saksassa oli taistelun jälkeen viikon maansuru, ja mm. elokuvateatterit kiinni.

Suomesta kävi meitä tervehtimässä sen ajan tunnetuimmista esiintyjistä laulaja Lea Piltti, viulisti Ritva Aro ja säestäjä Kosti Vehanen. He avustivat katolilaisen naisluostarin kirkon jumalanpalveluksessa. Kirkko sijaitsi luostarin yhteydessä. Tämä tilaisuus jäi Lapin sotilaspojan mieleen, ennen kaikkea suomalaisten taiteilijoiden esiintyminen. En ollut ennen kuullut parempaa viulunsoittoa, ja kun se vielä oli tällaisessa paikassa, oli se todella mieleenpainuvaa. Laulut olivat myös kuunneltavia. Erikoinen se oli sen ajan katolinen kirkonmeno pappeineen ja kuoripoikineen.

Ehkä mieleenpainuvin oli eräs ilta, kun oli kirjoittamassa Suomeen kirjettä. Kuuntelimme radiosta suomalaista aseveli-iltaa. Radio kuului yllättävän hyvin, kun kuuluttaja ilmoitti seuraavaksi ohjelmanumeroksi ”Muistoja Pohjolasta” A. Heikkilän terveisinä Suomesta alik. Kalevi Rauhalalle. Melkein tuli vedet silmiin.

Alas elokuviin menin ensi kerran erään Karjalan pojan kanssa. Vastaaan tuli Hitler-nuorten tyttö alkaen kaupata Hitlerin kuvia. Ei meillä kauppoja tullut sanakirjoista huolimatta. Kuuleman mukaan kauppa ei käynyt muutenkaan. Tyttö jatkoi matkaansa. Palasin iltasella elokuvista ja sattui pa tuotto tulemaan taas vastaan. Tuntui olevan mielissään. Sanoin olevan kiireen, koska ovet suljetaan pian. Antoi valmiiksi kirjoitetun lapun, missä pyysi tapaamaan ’ylihuomenen iltapäivällä’. Ei tullut mennyksi, olin silloin jo matkalla Suomeen.

Itsenäisyysjuhlaakin vietettiin, samoin joulua. Ketterät kauriit kävivät usein meitäkin katsomassa. Vuoden 1943 alussa kävimme Karjalan pojan kanssa Tsekkoslovakian puolella. Rajalta noin viiden kilometrin päässä oli pieni kaupunki. Huomasimme maan vaihtuneen. Menimme erääseen kahvilaan juodaksemme sotamies Svejkin maan kahvia, mutta emme onnistuneet saamaan. Kun sitten kerroimme olevamme suomalaisia, muuttui tilanne toiseksi. Saimme kahvimme keksien kanssa, eikä maksanut mitään. Sellaistahan se oli monien maiden kanssakäyminen niinä aikoina.

Puolen vuoden aikana sai muutama lomalla olija ikuisen levon alueen hautausmaalla. Sankarit saivat sotilaallisen suomalaisen toimituksen. Saksalaiset olivat mukana, kuten kuvatkin kertovat. Joulun jälkeen aloimme kerätä rahaa Wienissä käyntiin, mutta aika loppui Suomeen lähtöä odotellessa.

Sekin päivä koitti. Porukan terveimmät valittiin ensimmäiseen erään. Minunkin nimeni oli listalla, ja parikymmentä muuta. Joukkomme komentaja jäi vielä Saksaan. Lähtiessä hän antoi minulle paketin ja pyysi viemään sen Helsinkiin hänen kotiinsa. Toimitin paketin perille ja kerroin terveiset Saksasta. Paketin otti vastaan ilmeisesti komentajan rouva. Ei edes kiittänyt kuriirin tehtävän hoitamisesta, eikä kysynyt kuulumisia, vaan saimme oppaana toimineen Hesun pojan kanssa kääntyä takaisin ulkoportailta toivotun kahvituksen sijaan.

Mutta vielä takaisin Saksan lähtötunnelmiin. Meikäläisille alikessuille oli varattu oma kahdeksan hengen vaunu. Seuraavalla pysäkillä tuli vaunuun kaksi naiskonduktööriä lippuja kysymään, toinen vaalea ja toinen tumma. Satu in istumaan niin, että sain hetkessä molemmin puolin matkaseuraa ja vaalealta messevän pusun. En enää muista tuliko se huulille vai poskelle. Se oli koko Saksan reissun mehevin kohta. Sitten tultiin Breslauhun junan vaihtuessa. Konnarit toivottivat hyvää matkaa ja tervetuloa uudelleen. Kutsu on kuitenkin jäänyt toteutumatta, vaikka tätä kirjoitettaessa aikaa on kulunut jo 68 vuotta. Aika aikaa kutakin. Niinhän se on.

Jatkoimme matkaa pohjoiseen, ohitimme Danzigin, saavuimme Königsbergiin. Siellä olimme pari päivää, ja sitten taas pohjoista kohti Libaun jääkärikaupunkiin odottamaan laivasaattueen lähtöä. Kiertelimme ja katselimme taisteluiden jälkiä, kunnes meidät vietiin satamaan. Saimme aivan hyvät hytit eräästä rahtialuksesta, ja matka alkoi kohti Suomen Hankoa. Tämän etapin piti kestää noin 24 tuntia, mutta nousi kova myrsky, ja matka kestikin puolet enemmän. Sain tuntea meritaudin oksenteluineen kaikkineen. Siitäkin selvitettiin. Meri asettui, Hanko lähestyi. Odotimme muutaman tunnin satamaan pääsyä. Oli se aikamoinen tapaus astua oman synnyinmaan kamaralle sellaisena aikana.

Pari päivää viivyimme Helsingissä erilaisissa tutkimuksissa, sitten itsekukin meistä lähti takaisin omaan sairaalaansa. Sieltä minulle annettiin vielä muutaman kuukauden toipumisloma, ja niinpä menin takaisin Osuuskaupalle opettelemaan taas työntekoa. Loma alkoi pian loppua, ja minun piti lähteä Rovaniemelle tarkastukseen. Valmistauduin lähtemään kahteen paikkaan. Jos sairaslomaa ei enää myönnetä, palaisin omaan joukko-osastooni Syvärille, mutta jos loma jatkuu, menen Helsingin Osuuskauppakouluun, jonne minut oli jo valmiiksi hyväksytty.

Helsingissä nukuin ensimmäisen yön Pelastusarmeijan yömajassa, muualla paikat olivat aivan täynnä. Aamulla ostin Hesarin ja löysinkin pian sopivan ilmoituksen asunnosta Simonkatu 10:ssä. Kiiruhdin sinne ja asetuin jonon päähän. Huomasin, että jonossa oli ainoastaan naisia. Heidän puheistaan päätin, ettei paikka olisi heille sopiva. Jonkin ajan kuluttua olinkin jonossa ensimmäisenä. Menin sisään. Tarjolla oli vaatimatonta, mutta aika iso kalustettu huone, ja sain kuin sainkin sen. Jäin matkalaukkuni kanssa saman tien sinne. Vuokraemäntä, vanha vaatimatonta rouva asui itse pienessä keittiössä. Näin helposti sain asunnon keskeltä Helsinkiä, satu in oikeaan aikaan oikeaan paikkaan! Vieraita asunnossa ei saanut käydä, mutta eipä minulla ollut tuttavikaan.

Simonkadulla asuessani sattui kaksi Helsingin suurpommituksista. Ensimmäisen tullessa suojauduin Sokoksen alla olevaan väestönsuojaan. Hälytyksen loputtua lähdin katsomaan tuhoja. Olihan niitä. Asunnostani oli särkynyt vain yksi ikkuna, mutta Kaisaniemenkadulla paloi iso rakennelma, sanoivan olevan koulun. Siinä lähellä ollut Paavo Nurmen kauppa oli vahingoittunut vähemmän.

Toiselta pommitukselta suojauduin Erottajan väestönsuojaan Stockmannin lähelle. Sille seudulle ei sattunut silloin isompaa osunaa. Minulla oli yövartiovuoro klo 01:00-02:00. Vuorossa piti olla aina kaksi miestä kerrallaan. Kaveria ei kuitenkaan näkynyt, joten kiertelin yksin aluetta Simonkatu - Mannerheimintie - Lönnrotinkatu - Annankatu -

Simonkatu. Kiertelin yksinäni taskulampun, patukan ja pillin kanssa. Oli aika hiljaista, mutta eräässä kadunkulmassa seisoj nainen juttelemassa jonkun miehen kanssa, oli kuulemma lentokapteeni. Tultuani seuraavalta kierrokselta heitä ei enää näkynyt, mutta vähän matkaa käveltyäni nainen tulikin jostain ja avasi keskustelun. Sanoi olevansa kihloissa e.m. lentokapteenin kanssa, mutta heille oli tullut erimielisyyksiä, ja hän oli jättänyt miehen siihen paikkaan. Hän pyysi päästä loppuyöksi minun luokseni ja lupasi nukkua kiltisti eri peiton alla. Sanojin olevani vartiovuorossa, enkä siis voi olla avuksi. Hän tuumasi, että sittenhän hän onkin turvassa, kun on vartiomiehen seurassa, mutta tyytyi päätökseeni ja lähti pois.